

SANTRAUKA

Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos priemonių, skirtų šalies įmonių ir mokslo ir studijų institucijų jungimuisi į inovatyvius tinklus skatinti, ir ekoinovacijas skatinančių priemonių įgyvendinimo pažangos vertinimu (toliau – vertinimas) buvo siekiama suteikti už ES fondų lėšų planavimą, administravimą ir panaudojimą atsakingų institucijų atstovams pagrįstos ir objektyvios informacijos, pasiūlymų bei rekomendacijų, reikalingų tolesniems sprendimams dėl 2014–2020 m. programavimo laikotarpio priemonės „Inoklaster LT2014“ tobulinimo. Tuo būtų prisidėta prie tinkamų, rezultatyvių ir efektyvių kompleksinių paskatų, skirtų naujų vertės tinklų, atvirųjų inovacijų partnerystės (klasterių) kūrimui „iš apačios į viršų“ ir esamų plėtrai bei jų integracijai į tarptautinius mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) ir inovacijų (toliau kartu – MTEPI) tinklus, tobulinimo.

Nepakankama ekoinovacinių priemonių paklausa signalizavo apie galimus trūkumus ar neatitikimus tarp finansavimo teikimo sąlygų ir tarp 2014–2020 m. Europos Sąjungos (toliau – ES) fondų investicijų veiksmų programos (toliau – VP) siekio minimizuoti neigiamas klimato kaitos ir šiltnamio efekto pasekmes, skatinant Lietuvos įmones didinti naudojamų medžiagų ir energijos vartojimo efektyvumą, diegiant „žaliąsias“ technologijas. Todėl buvo būtina laiku išsiaiškinti, ar numatytos veiklos, kitos finansavimo teikimo sąlygos buvo vis dar aktualios, tinkamos, pakankamos ir suderinamos, bei kokios būtų rekomendacijos dėl šių priemonių tobulinimo, siekiant šių priemonių rezultatyvumo ir efektyvumo.

Vertinimo poreikį lėmusios problemos:

Klasterių srityje –

- Klasterių kūrimasis 2007–2013 m. pradžioje buvo vangus, jų plėtra ir veikla reikalavo papildomų šviečiamųjų veiksnių ir informacijos apie klasterių naudą.
- Skirtingi klasteriai veikia su skirtinga sėkme, todėl būtina nustatyti to priežastis ir veiksnius, kad būtų galima diferencijuoti skatinimo priemones, pvz., pagal sektorius.
- Klasterių kūrimosi skatinimas ir ekoinovacijų skatinimas labiausiai buvo paremtas išorine analize (pvz., palyginimu su ES), bandymu perkelti kitų ES šalių gerąją praktiką, bet menkai tirtas tiek klasterių, tiek ekoinovacijų poreikis – nei 2007–2013 m., nei 2014–2020 m. ES investicijoms į klasterius ir investicijoms į ekoinovacijas nebuvo atlikta verslo poreikių ir lūkesčių analizė, kurios metu būtų nustatyta, kokiai veiklai, kokiems produktams, kuriose srityse yra poreikis. Taip pat planavimo metu nebuvo tirta, kokia yra pasiūlos pusė – kokie LR mokslo ir studijų institucijose (toliau – MSI) turimi MTEP rezultatai, kurios išplėtos ir parengtos (angl. *ready-to-use*) technologijos gali būti iš karto diegiamos versle. Klasterijoje pirmiausia skatinamas verslo ir MSI bendradarbiavimas, bet nesekama, ar klasterijoje dalyvauja MTEP rezultatų panaudojimui reikšmingi vertės grandinės dalyviai – nuo produkto kūrimo, žaliavų, komponentų gamybos/tiekimo, tarpinių produktų kūrimo iki paskirstymo ir galutinio produkto kūrimo.
- Menkai analizuota, ar ankstesnės 2007–2013 m. ES investicijos pasiekė savo tikslus (poveikį) klasterių kūrimo ir plėtros srityje, tačiau toliau buvo tęsiamos investicijos į šias sritis, todėl reikėjo įvertinti pažangą, nustatyti trūkumus ar ribojančius veiksnius bei parengti savalaikes rekomendacijas, kad 2014–2020 m. laikotarpio ES investicijos būtų panaudotos kuo efektyviau.

Ekoinovacijų srityje –

- 2014–2020 m. laikotarpiu pirmą kartą įmonėms numatyta skirti ES investicijas ekoinovacijų skatinimui, todėl svarbu, kad jos būtų panaudotos tinkamai, rezultatyviai ir efektyviai. Nuo 2009 m., kai Lietuvos įmonės patyrė pasaulinės krizės padarinius, jos buvo priverstos imtis konkurencingumą didinančių priemonių, tame tarpe diegti išteklius taupančias technologijas ir priemones, kurių dauguma kartu yra ir aplinką tausojančios priemonės. Tačiau nebuvo tirta, ar per 2014–2017 m. laikotarpį įmonių poreikiai dėl ekoinovacijų nepasikeitė.
- Ekoinovacinėms priemonėms iš esmės keliami dvejopi tikslai – aplinkosauginis tikslas (šiltnamio efektą skatinančių dujų emisijos mažinimo ir taupesnio išteklių naudojimo) bei konkurencingumo tikslas (inovacijų diegimas). Svarbu buvo įvertinti, ar parengtose ekoinovacinėse priemonėse tinkamai suderinamas šių abiejų tikslų siekimas, ar abu tikslai bus pasiekti atsižvelgiant į pasirinktas remiamas veiklas ir kitas paramos teikimo sąlygas.

Kaip rodo tarptautinė patirtis, klasterių veiklos rezultatai pasireiškia per vidutinės trukmės laikotarpį¹, todėl realiai galima įvertinti tik 2007–2013 m. laikotarpio klasterių veiklos rezultatus ir poveikį ir tuo pačiu pasitikrinti, ar dabartinio ES investicijų laikotarpio priemonė „Inoklaster LT2014“ yra tinkama tęsti.

Vertinimo apimtį sudarė du vertinimai pagal dvi tarpusavyje menkai susijusias sritis :

- 1) inovatyvių klasterių plėtrai skirtų priemonių vertinimas
- 2) ekoinovacijoms skirtų priemonių vertinimas.

Vertinimo tikslas – tobulinti priemonės „Inoklaster LT2014“² įgyvendinimą, išanalizavus įgyvendintų priemonių „Inoklaster LT+“³ ir „Inoklaster LT“⁴ rezultatus ir tobulinti ekoinovacijas skatinančių priemonių⁵ įgyvendinimą.

Vertinimo tikslui pasiekti buvo suformuluoti tokie **vertinimo uždaviniai**, kuriems pasiekti buvo suformuluota 13 konkrečių vertinimo klausimų:

- 1 uždavinys:** įvertinti 2007-2013 m. priemonių „Inoklaster LT+“ ir „Inoklaster LT“ remiamų veiklų tinkamumą, efektyvumą, poveikį ir tęstinumą;
- 2 uždavinys:** įvertinti priemonės „Inoklaster LT2014“ tinkamumą, tęstinumą ir įgyvendinimo pažangą;
- 3 uždavinys:** įvertinti ekoinovacijas skatinančių priemonių tinkamumą, pakankamumą ir suderinamumą;
- 4 uždavinys:** įvertinti ekoinovacijas skatinančių priemonių efektyvumą ir rezultatyvumą.

¹ Smart Guide to Cluster Policy. European Commission, DGs Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, 2016 m., <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e1fb9f84-2ba9-11e6-b616-01aa75ed71a1>

² priemonė Nr. 01.2.1-LVPA-K-833 „Inoklaster LT“

³ priemonė Nr. VP2-1.4-ŪM-02-K „Inoklaster LT+“

⁴ priemonė Nr. VP2-1.4-ŪM-01-K „Inoklaster LT“

⁵ 2014-2020 m. VP priemonės Nr. 03.3.2-IVG-T-829 „Eco konsultantas“, Nr. 03.3.2-LVPA-K-837 „Eco-inovacijos LT+“ ir Nr. 03.3.2-LVPA-K-832 „Eco-inovacijos LT“

Vertinimo metodologija

Siekiant atsakyti į vertinimo klausimus vertinime taikyta metodologija rėmėsi intervencijos logikos matrica bei kiekybinio ir kokybinio vertinimo derinant su kitais vertinimo metodais (Lentelė 1).

Lentelė 1. Taikytų metodų paskirtis

Nr.	Metodas	Paskirtis
1.	Literatūros analizė	Suteikia duomenų klasterių ir ekoinovacijų priemonių poreikiui pagrįsti, leidžia patikrinti intervencijų logiką, nustatyti, ar analogiškos priemonės davė panašius ar skirtingus rezultatus, kas buvo skirtinga.
2.	Teisės aktų analizė	Teisės aktuose, ypač stebėsenos rodiklių aprašymuose, tvarkos aprašuose pateikiamos detalios paramos pagal priemones teikimo sąlygos (remiamos veiklos, apreiškėjai, paramos dydis ir intensyvumas, kriterijai, apribojimai, siektini rodikliai, kiti svarbūs apribojimai ir reikalavimai).
3.	Duomenų analizė	Surinkti duomenų – tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai, grupuojami, struktūruojami ir teikiami analizei. Duomenų analizė leidžia patvirtinti ar paneigti daromas prielaidas, pasirinktų priemonių tikslų, veiklų, kitų paramos teikimo sąlygų tinkamumą, spręsti apie efektyvumą ir rezultatyvumą remiantis ir kiekybiniais rodikliais/duomenimis, sugrupavus atsiliepimus ar interviu duomenis galima nustatyti bendrumus, dėsningumus. Taip pat naudojama poveikio ir naudos vertinimui, tęstinumo ir pakankamumo vertinimui.
4.	Lyginamoji analizė	Leidžia įvertinti pažangą, priemonių tinkamumą, efektyvumą, ar priemonės turi skatinamąjį poveikį.
5.	Statistinė analizė	Pagrindinis kiekybinis metodas, kuris remiasi iš ES investicijų informacinės sistemos (tikslinė grupė), Lietuvos statistikos departamento, Eurostat, Europos Komisijos, tarptautinių organizacijų, verslo organizacijų (LR, ES ar tarptautinių) surinktų statistinių duomenų analize. Naudojama vertinimui pagal visus vertinimo kriterijus.
6.	Intervencijos logikos analizė	Naudojant intervencijos logikos matricą ir gautus duomenis, siekiama nustatyti, ar pasirinkti procesai, ištekliai bei gautini produktai ir rezultatai atitinka numatytus priemonių intervencijos tikslus.
7.	Interviu	Interviu su klasterių koordinatoriais, atrinktais ir sutikusiais dalyvauti interviu verslo atstovais – klasterio ir ne klasterio nariais) siekiama nustatyti gilumines priežastis, problemas, tinkamas ar netinkamas remiamas veiklas, rėmimo būdus, paramos teikimo sąlygų tinkamumą, efektyvumą, priemonių patrauklumą, nustatyti su įgyvendinimu susijusias problemas, surinkti pasiūlymus dėl priemonių tobulinimo, įvertinti suteiktų paslaugų ir pačių priemonių kokybę, surinkti nuomones atsiliepimus dėl priemonių veiklų/ paslaugų poreikio, tinkamumo ir aktualumo. Šis metodas leidžia įvertinti priemonių suderinamumą ir papildomumą, pakankamumą, surinkti informaciją apie nukrypimų nuo planuotų rezultatų priežastis ir veiksnius.
8.	Internetinė apklausa	Standartizuotais ir pusiau struktūruotais klausimais siekiama nustatyti priemonių tinkamumą, aktualumą (atitiktį poreikiams) ir patrauklumą (priemonių sąlygos, kriterijai), nustatyti pagrindines problemas, surinkti pasiūlymus dėl priemonių tobulinimo, įvertinti priemonių efektyvumą (pvz., ar teikiamos paramos dydis ar forma adekvatūs siektiniems rezultatams ir privalomiems pasiekti rodikliams).
9.	Antrinių šaltinių analizė	Kitų šalių patirties analizė, jau atliktų studijų, tyrimų, pristatymų ir vertinimų analizė, galinti suteikti informacijos, pagrįsti ar paneigti daromas prielaidas, pateikti palyginamosios informacijos ar nurodyti į dėsningumus, aptiktus atliekant ir šį vertinimą. Suteikia duomenų palyginamajai analizei, tendencijų nustatymui, poveikio, tinkamumo, naudos, efektyvumo ir tęstinumo vertinimui.
10.	Kontrafaktinė analizė	Lyginama situacija iki priemonės įgyvendinimo, ją įgyvendinus, lyginami pareiškėjų rodikliai ir nuomonė – negavusių paramos (pretendavusių) ir gavusių paramą, klasterio ir ne klasterio nariai. Sudaro pagrindą įvertinti tinkamumą poveikį, efektyvumą, rezultatyvumą, naudą.

Nr.	Metodas	Paskirtis
11.	Ekspertinis vertinimas	Naudojamas tendencijų, tęstinumo įvertinimui, kritiniam gautos informacijos įvertinimui, išvadų, rekomendacijų ir strateginių pasiūlymų parengimui, ataskaitos, santraukos ir pristatymo medžiagos parengimui, renginio organizavimui ir pristatymui.

Pagrindinės respondentų tikslinės grupės buvo projektų vykdytojai (klasterių koordinatoriai ir ekoinovacinių projektų vykdytojai) bei ES fondų investicijas administruojančios institucijos (LVPA, MITA, INVEGA).

VERTINIMO REZULTATŲ APŽVALGA

Priemonių „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ tinkamumo vertinimas

Intervencijų logikos tinkamumas. Klasterių plėtros politikos pagrindinis tikslas yra klasterio narių konkurencingumo didinimas, kuris neįmanomas be MTEPI veiklos, našumo didinimo, eksporto skatinimo, jungimosi į tarptautines vertės grandines bei be tarpsektorinio, tarpregioninio ir/ar tarptautinio bendradarbiavimo bei klasterio veiklai palankios aplinkos (ekosistemos) sukūrimo. Tačiau priemonėse „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ buvo pasirinkta siekti technologijų ir žinių terpės sukūrimo bei verslo ir MSI bendradarbiavimo, kas savaime yra ne tikslai, o instrumentai tikslams pasiekti.

Veiklų tinkamumo vertinimas. Priemonėse „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ visos finansuotos veiklos buvo paklausios – MTEPI infrastruktūros sukūrimas, klasterio koordinatoriaus veikla, mokymai. Pažymėtina, kad infrastruktūra reikalinga ne visiems klasteriams, tačiau jos atsisakyti dar nereikėtų – infrastruktūra paprastai naudojama MTEPI veiklai vykdyti. Nenaudinga atskirti infrastruktūros veiklas nuo „minkštųjų“ veiklų per skirtingas priemones ar kvietimus, kadangi infrastruktūrą be finansavimo kitoms veikloms sudėtinga įveikinti, tiek klasterių kūrimosi, tiek brandos etape.

Verslas neturėjo aiškių lūkesčių dėl klasterio infrastruktūros poreikio iki priemonės „Inoklaster LT+“ kvietimo, tačiau rengiant paraiškas ir įgyvendinant projektus pagal šią priemonę klasterio infrastruktūros reikalingumo suvokimas tapo aiškesnis. Dalis verslo pervertino infrastruktūros pajėgumų poreikį, šios infrastruktūros išlaikymo kaštus ir atitiktį verslo poreikiams. MSI lūkesčiai buvo identifikuoti kaip vieta, kur būtų kaupiamas ir kuriamas MTEP potencialas, turintis bendrą ir tinklinę MTEP infrastruktūrą, kurioje būtų galima vykdyti MTEP kartu su verslu ar verslo finansuojamus tyrimus.

Tačiau priemonėse numatytų veiklų nepakako. Per vertinamas priemones nebuvo finansuojamos klasteriams būtinos veiklos – pvz., MTEPI veiklos, eksporto skatinimas, tarptautiškumo didinimas, klasterio administratoriaus veikla, o kitos aktualios buvo rinkos tyrimų ir rinkodaros, klasterių stambinimo veiklos, mokymų sklaidos ir intelektualinės nuosavybės apsauga galėtų būti finansuojamos ir per kitas priemones. Vertinimo metu nebuvo nustatyta poveikio verslo ir MSI bendradarbiavimui ir klasterių politikos tikslų pasiekimui, pvz., konkurencingumo didinimui ar vykdomų MTEPI ekonominio poveikio. Priemonės „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ pagerino klasterių technologijų ir žinių terpę, tačiau poveikis nebuvo tvarus, nes nutrūkus viešajam finansavimui pereinamuoju laikotarpiu tarp 2007–2013 m. ir 2014–2020 m. programavimo laikotarpių tik 35 proc. finansuotų klasterių tęsė savo veiklą.

Klasteriams aktualių veiklų fragmentacija per kelias priemones sumažino klasterių gyvybingumo ir tęstinumo galimybes pasibaigus finansavimui po projektų įgyvendinimo: inovatyviems klasteriams aktuali MTEPI veikla per priemones „Inoklaster LT“, „Inoklaster LT+“ ir „Inoklaster LT2014“ nebuvo finansuota, todėl laiku nebuvo sukurti naujų produktų, kurie galėjo generuoti pajamas pereinamuoju laikotarpiu.

Priemonių „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ poveikio vertinimas

Pradėjus klasterio veiklą pagerėjo žinių ir technologijų sklaida (technologijų kūrimas ir perdavimas, apsikeitimas žiniomis, įdiegtos naujos technologijos klasterio dalyvių įmonėse). Tą patvirtina vykdomi MTEPI projektai, kurie nebūtų inicijuoti ir vykdomi be klasterio veiklos, nebūtų diegiamos ar naudojamos naujausios technologijos gamyboje, bendrai kuriami nauji produktai. Sukurtoje klasterio infrastruktūroje buvo komercinti MTEPI produktai, kuriuos sukūrė klasterio nariai, produktai buvo komercinti ne tik 2007–2013 m laikotarpiu, bet ir vėliau.

Klasterių koordinatorių teigimu klasterių poreikį ir poveikį patvirtina ir įrodo išaugusi klasterio narių apyvarta, eksportas, išlaidos MTEPI veiklai vidutiniškai 20–30 proc. per 3 metus po projekto įgyvendinimo. Sukurti nauji produktai, padidėjęs klasterio narių našumas, naujų investicijų inicijavimas, nauji verslo partneriai, tiekėjai, platintojai, pardavimo kanalai, naujos rinkos, integracija į pasaulines ir regiono vertės grandines, išaugęs užsakymų skaičius rodo klasterių veiksmingumą ir poveikį konkurencingumo didinimui. Be to, klasterio nariai gali naudotis klasterio įrenginiais, įrankiais, infrastruktūra, kurios negalėtų įsigyti atskirai.

Priemonių „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ efektyvumo vertinimas

Veiklų efektyvumą pagal abi klasteriams skirtas priemones rodo viršyti faktiškai pasiekti stebėsenos rodikliai palyginus su planuotais veiksnių programoje, išskyrus privačių investicijų pritraukimą priemonėje „Inoklaster LT“. Duomenys apie „Inoklaster LT“ priemonės poveikio rodiklius (pakitusias apyvartas, eksportą, išlaidas MTEPI), kurie turėjo būti surinkti po trejų metų po projektų įgyvendinimo, vertinimo metu nebuvo surinkti.

Priemonių „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ tęstinumo vertinimas

Tęstinumas apima du aspektus: finansavimo užtikrinimas ir veiklos, kurios turėtų būti tęsiamos ir papildoma naujomis.

Pagrindiniais klasterių finansavimo šaltiniais buvo įvardinti nario mokesčiai ir projektinės veiklos. Klasterio nario mokesčiai iki šiol gana nepatikimas pajamų šaltinis, nes mokesčiai surenkami sunkiai. Tokio finansavimo šaltinio nestabilumą parodė nutrūkusi daugelio klasterių veikla, finansuota 2007–2013 m. laikotarpiu. Klasterio nariai siekia, kad vienu pagrindiniu finansavimo šaltiniu taptų pajamos iš ekonominės veiklos, pirmiausiai iš MTEPI veiklos sukurtų produktų pardavimų. Per mažas klasterio narių skaičius (vidutiniškai 20-25 nariai) lėmė ribotas galimybes finansuoti klasterio veiklą iš nario mokesčio.

Siekiant užtikrinti klasterių finansinį gyvybingumą ir tvarumą siūloma stiprinti klasterio koordinatorių gebėjimus, tame tarpe pritraukti finansavimą, inicijuoti naujus projektus, ateityje generuojančius pajamas. Toliau turėtų būti viešinamos klasterio teikiamos naudos, siekiant pritraukti naujų narių ar skatinti klasterių stambėjimą per susijungimus..

Priemonių „Inoklaster LT2014“ tinkamumo vertinimas

Priemonės „Inoklaster LT2014“ planuota intervencijų logika vertintina kaip atitinkanti klasterių politikos tikslus ir VP uždavinį – padidinti MTEPI veiklų aktyvumą privačiame sektoriuje, tačiau pasirinktas įgyvendinimo būdas – skatinti privačiųjų juridinių asmenų ir (ar) kitų subjektų bendradarbiavimą vykdant MTEPI veiklas – per mažai susietas su remiamomis veiklomis – šioje priemonėje MTEPI veiklos neremiamos.

Pasirinktos remiamos veiklos yra tinkamos klasterių politikos tikslams pasiekti, palyginus su priemonėmis „Inoklaster LT“ ir „Inoklaster LT+“ praplėstas klasteriui aktualių remiamų veiklų ratas – įtraukta rinkodara, strategijų, tyrimų atlikimas, mokymai, naujų narių pritraukimas, per netiesiogines išlaidas finansuojama klasterio administratoriaus veikla. Tokios veiklos tinkamai orientuotos į klasterių politikos tikslus. Numatytos veiklos yra nukreiptos į klasterio narių eksporto ir našumo didinimą bei jungimąsi į tarptautines vertės grandines.

Reikalavimas dėl atitikties sumanios specializacijos (toliau – SS) tematinių krypčių lygiu sunkiai pritaikomas klasterių atveju, nes klasterio pagrindas yra vertės grandinė, apimanti keletą sektorių/ SS krypčių. Be to, išankstinis lėšų paskirstymas pagal SS tematines kryptis dirbtinai sukuria konkurenciją tarp SS krypčių, kas mažina galimybes įeiti į tarptautines vertės grandines, prisitaikyti prie sparčių pokyčių technologijų ir mokslo pasiekimų srityse bei stabdo klasterių stambėjimą.

Priemonių „Inoklaster LT2014“ pažangos vertinimas

Kadangi projektai dar įgyvendinami ir nepasiekta tarpinio vertinimo data (2018-12-31), šios priemonės stebėsenos rodiklių pasiekimas negali būti įvertintas pagal faktinius duomenis. Tačiau gali būti įvertinta tikimybė pasiekti planuotus stebėsenos rodiklius.

Atsižvelgiant į priemonei numatytą finansavimą (23.710.874 Eur ES fondų lėšų) ir mažiausius subsidijų dydžius teoriškai galėtų būti finansuota nuo 79 iki 948 klasterių projektų. Lietuvoje jau veikia apie 30 klasterių, kurių dalis linkę konsoliduotis, ir dar planuojamas naujų klasterių finansavimas. Todėl tikėtina, kad suplanuota rodiklio „Subsidijas gaunančių įmonių skaičius“ reikšmė 2023-12-31 datai „43“ bus pasiekta.

Atsižvelgiant į maksimalų subsidijų intensyvumą ir dydį (vidutiniškai nuo 501.752 Eur iki 931.825 Eur vienam klasteriui) bei į tai, kad per priemonę „Inoklaster LT2014“ MTEPI veiklos nefinansuojamos, rodiklio „Privačios investicijos, atitinkančios viešąją paramą inovacijoms arba MTEP projektams“ suplanuotos reikšmės „13.045.556 Eur“ pasiekimas 2023-12-31 datai mažai tikėtinas. Rodiklio – „Investicijas gavusio klasterio nauji nariai“(55) – siektinos reikšmės 2023-12-31 datai vertintinos realistiškai: palyginimui priemonėje „Inoklaster LT+“ vietoj planuotų 43 naujų klasterio narių buvo pritraukta 154 nauji nariai. Rodiklio

„Investicijas gavusio klasterio sukurti gaminių, paslaugų ar procesų prototipai (konceptijos)“ reikšmės (55) pasiekimas mažai tikėtinas: priemonėje „Inoklaster LT“ planuota panašaus rodiklio „MTEP ir inovacijų aplinkos gerinimo projektai, skaičius“ reikšmė (15) buvo viršyta vos 2 vienetais ir sudarė 17 tokių projektų. Rodiklio „Verslo sektoriaus išlaidos MTEP, tenkančios vienam gyventojui“ siektinos reikšmės (tarpinė ir galutinė) yra tikėtinos pasiekti, nes:

- 1) 2016 m.⁶ šio rodiklio reikšmė sudarė 34,79 Eur, planuojamas maždaug 2 Eur augimas kasmet, todėl 2023-12-31 datai tikėtina pasiekti 48,7 Eur reikšmė, neįvertinus Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimo;
- 2) prognozuojamas gyventojų skaičius 2023 m. – 1,7 mln. gyventojų⁷, todėl tos pačios išlaidos MTEP bus skaičiuojamos mažesniai gyventojų skaičiui.

Pagal priemonę buvo pateikta 18 paraiškų, iš jų tik 13 buvo finansuota ir projektai vis dar įgyvendinami (SFMS 2018-08-02 duomenys). Pagal sudarytas sutartis paskirstyta 5.993.846 Eur arba 25,3 proc. iš visų 23.710.874 Eur priemonei numatytų lėšų. Papildžius priemonę trūkstantomis veiklomis tikėtinas lėšų paskirstymas per 2019-2020 m. ir jų panaudojimas iki 2022 m.

Ekoinovacijas skatinančių priemonių tinkamumo, pakankamumo ir suderinamumo vertinimas

Priemonėje „Eco-inovacijos LT“, kurios intervencijų logika yra nuosekliausia iš visų ekoinovacinių priemonių, visgi kai kurių veiklų atžvilgiu stokojama ryšio tarp priemonės tikslo ir uždavinio 3.3.2. – netechnologinių ekoinovacijų diegimas nebūtinai skatins MVĮ investicijas į technologines ekoinovacijas, nes technologiniai ir aplinkosauginiai auditai gali parodyti, kad įmonės situacija nebloga, o taupyti išteklius galima tik iš esmės keičiant visą technologinį procesą, reikalaujantį didelių investicijų ir laikino gamybos sustabdymo, arba bus teikiamas prioritetas kitokio pobūdžio investicijoms. Be to, priemonėje „Eco-inovacijos LT“ numatytas remti aplinkos vadybos sistemos (toliau – AVS) diegimas nebūtinai įgalins toliau diegtis ekoinovacijas, taupyti išteklius, mažinti neigiamą poveikį aplinkai. AVS dažniausiai reiškia, kad gamybos procesai yra standartizuotai valdomi aplinkosauginiu požiūriu, bet iš esmės neturi ženklios įtakos ekoinovacijų diegimui. Standarto (AVS) diegimas negali būti prilyginimas netechnologinėms ekoinovacijoms, tačiau įmonių naudojamas kaip rinkodarinė priemonė eksporto rinkose, turinti teigiamą šalutinį poveikį aplinkai.

Priemonės „Eco-konsultantas LT“ intervencijų logikoje stokojama aiškaus ryšio tarp priemonės veiklų, kurios nukreiptos į priemonės tikslo pasiekimą ir mažai susijusios su priemonės tikslo įgyvendinimo būdais. Šios priemonės intervencijos logika vertintina kaip nenuosekli.

Kaip mažiausiai tinkamas veiklas ekoinovacijų projektų vykdytojai įvardijo AVS diegimą, technologinius auditus (pastarųjų naudos ir ryšio su tolesnėmis investicijomis į technologinių ekoinovacijų projektų vykdytojai nelabai supranta) bei konsultacijas ekoinovacijų klausimais (ši veikla iš dalies dubliuoja technologinio audito konsultacijas). Tokie ūkio subjektų teiginiai visgi prieštarauja AVS veiklų populiarumui. Kartu pažymėta, kad AVS ir audito veiklų finansavimo dydis neproporcingas norint tinkamai įsdiegti AVS. Jo užtenka tik atlikti patį auditą, bet neužtenka parengiamiesiems darbams finansuoti, kurie ir sudaro

⁶ Lietuvos statistikos departamentas, 2018 m.

⁷ Lietuvos bankas, 2018 m.

didžiausias išlaidas.

Ekoinovacijų priemonių veiklos pirmiausiai orientuotos į išteklių taupymą ir kaštų mažinimą, o ekologinis projektavimas papildomai mažina atliekų susidarymą, mažina neigiamą gaminio poveikį aplinkai visu jo gyvavimo ciklu ir jam pasibaigus, todėl ši veikla turi didžiausią plėtros potencialą. Ekologinis projektavimas kartu naudingas rinkodariniu požiūriu. Tačiau šios priemonės per mažai orientuotos į žiedinės ekonomikos tikslų pasiekimą, nes remiamos veiklos apima ir žiedinės ekonomikos veiklas, tačiau atrankos kriterijai labiau skirti tik taršos vertinimui atlikti ir turėtų būti aiškiau išdėstomi, pvz., remiamos veiklos ir atrankos kriterijai galėtų būti pateikiami kaip galimų problemų sprendimų pavyzdžiai, taip padidinat ekoinovacinių priemonių patrauklumą.

Greta ekologinio projektavimo didėjančią svarbą turinti ekoinovacinė veikla – ekologinis ženklavimas paspartintų netechnologinių ekoinovacijų diegimą ir padidintų investicijas į šias ekoinovacijas.

Visais atvejais įmonės suinteresuotos investicijomis į įrangą, įrenginius, kurie leidžia gaminti su mažesniu poveikiu aplinkai, padeda taupyti išteklius bei diegti ekologinius inovatyvius produktus (priemonė „Eco-inovacijos LT+“). Technologinių ar netechnologinių ekoinovacijų pasirinkimas labiau priklauso nuo įmonės poreikių, o priemonės „Eco-inovacijos LT“ ir „Eco-inovacijos LT+“ sudėliotos gana nuosekliai ir logiškai.

Ekoinovacinėse priemonėse pareiškėjais gali būti tik MVĮ, tai vertinama kaip kryptingas finansavimas jo labiausiai stokojančiai tikslinei grupei, sudarančiai Lietuvos įmonių daugumą. Netgi mažų įmonių atstovai supranta, kad artimiausiu metu ekoinovacijų diegimas ir žiedinės ekonomikos sritys taps prioritetine verslo investicijų sritimi.

Priemonės „Eco-inovacijos LT“ ir „Eco-inovacijos LT+“ tarpusavyje suderintos, išskyrus priemonę „Eco-konsultantas LT“, kuri labai iškrenta iš bendro konteksto, o per ją teikiamos paramos dydis konsultacijų forma neatperka pareiškėjų išlaidų, pretenduojant į šias konsultacijas. Apskritai respondentai manė, kad priemonės „Eco-konsultantas LT“ lėšas tikslinga skirti technologinių ekoinovacijų diegimui.

Ekoinovacijas skatinančių priemonių pažangos vertinimas

Portalo www.esinvesticijos.lt 2018-08-02 duomenimis priemonėje „Eco-inovacijos LT“ buvo paskirstyta 10,3 proc. planuotų lėšų, iš jų 9,4 proc. panaudota, priemonėje „Eco-inovacijos LT+“ buvo paskirstyta 25,6 proc. planuotų lėšų, iš jų 2,9 proc. panaudota, priemonėje „Eco-konsultantas LT“ buvo paskirstyta 8,3 proc. planuotų lėšų, iš jų 0,7 proc. panaudota.

Priemonė „Eco-inovacijos LT+“ paklausi, nes finansuojamos investicijos į įrangą, įrenginius, o projektų trukmė 3 metai, todėl tikėtina, kad suplanuotos lėšos bus panaudotos. Padidinus priemonės „Eco-inovacijos LT“ patrauklumą (padidinus finansavimo sumą,) ir dažniau skelbiant kvietimus būtų galima paspartinti priemonės lėšų panaudojimą. Tačiau šios priemonės lėšų nepanaudojimo rizika itin aukšta. Priemonės „Eco-konsultantas LT“ lėšų paskirstymas ir panaudojimas yra itin žemas dėl mažo šios priemonės patrauklumo.

Priemonėje „Eco-konsultantas LT“ nėra tiesioginės sąsajos tarp konsultacijų ir vėlesnių investicijų į

ekoinovacijas, todėl didelė rizika, kad stebėsenos rodiklis „Investicijų, kurių daugiau kaip 50 proc. sumos investuojama į ekoinovacijas, dalis nuo visų investicijų, proc.“ nebus pasiektas. Tą patvirtina ir kitų šios priemonės pasiektų rodiklių analizė: nors suteikta daug daugiau konsultacinių paslaugų valandų, nei planuota veiksmų programoje, konsultacijas gavo daugiau nei planuota įmonių, ypač naujų įmonių, tačiau investicijų į ekoinovacijas tai nepaskatino - stebėsenos rodiklio „Investicijų, kurių daugiau kaip 50 proc. sumos investuojama į ekoinovacijas, dalis nuo visų investicijų, proc.“ reikšmė (2018-08-02) buvo nulis.

Priemonėje „Eco-inovacijos LT“ didžiausias poreikis buvo identifikuotas diegiant AVS, tačiau įmonės pirmiausiai tą daro ne dėl aplinkosauginių sumetimų, bet dėl galimybės turėti įdiegtas aplinkosaugines ISO sistemas, padedančias parduoti/ eksportuoti produktus. Mažesnis, nei planuota, yra ir technologinių ir (ar) aplinkosauginių auditų poreikis, todėl šio stebėsenos rodiklio nepasiekimo rizika išlieka aukšta. Stebėsenos rodiklis „Investicijas gavusiose įmonėse sukurti ir (ar) atnaujinti gaminiai, skaičius“ tiesiogiai mažiau susijęs su šios priemonės finansuojamomis veiklomis, nes gaminių kūrimas ar atnaujinimas per priemonę nefinansuojamas. Todėl egzistuoja aukšta rizika, kad ir šis rodiklis gali būti nepasiektas. Privačių investicijų pritraukimas suplanuotas kaip nepagrįstas ir nesusietas nei su per priemonę finansuojamomis veiklomis, nei su numatytomis paskirstyti lėšomis (4.344.300 Eur). Todėl egzistuoja aukšta šio rodiklio nepasiekimo rizika. Ekologinio projektavimo stebėsenos rodiklis bus pasiektas, tik jei bus padidinta didžiausia leistina finansavimo suma.

Tikėtina, kad priemonėje „Eco-inovacijos LT+“ stebėsenos rodiklis „Subsidijas gaunančių įmonių skaičius, įmonės“ bus pasiektas – dar nepaskirstyta beveik 75 proc. priemonės lėšų ir įgyvendinus vėlesnius projektus šis rodiklis gali būti pasiektas. Stebėsenos rodiklio „Investicijas gavusiose įmonėse įdiegtos technologinės ekoinovacijos, skaičius“ pasiekta maža reikšmė kelia susirūpinimą, nes planuojama rodiklio reikšmė dvigubai viršija visai priemonei numatytas lėšas, o lėšos vangiai skirstomos.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Klasteriai:

1. Siūloma tikslinti priemonės tikslą „Skatinti privačių juridinių asmenų ir (ar) kitų subjektų bendradarbiavimą, vykdant mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) ir inovacijų (toliau – MTEPI) veiklas, didinančias ekonominį poveikį“ ir atitinkamai performuluoti atrankos kriterijus ir stebėsenos rodiklius:
 - 1.1. Atrankos kriterijų „1. Projekto įgyvendinimo metu ir 3 metus po projekto veiklų įgyvendinimo pabaigos klasterio pajamų, gautų iš įgyvendinant projektą ir tiesiogiai projekto metu sukurtų ir rinkai pateiktų produktų, santykis su projektui skirta ES struktūrinių fondų lėšų suma“ pakeisti į „1. Projekto įgyvendinimo metu ir 3 metus po projekto veiklų įgyvendinimo pabaigos klasterio pridėtinės vertės pokyčio santykis su projektui prašoma ES struktūrinių fondų lėšų suma“;
 - 1.2. Atsisakyti atrankos kriterijų „Projekto metu sukurtu(s) produkto (inovacijos) reikšmingumo lygis“ ir „Klasterio bendradarbiavimas su užsienio partneriais ir (arba) mokslo ir studijų institucijomis bendroms MTEPI veikloms vykdyti“;
 - 1.3. Įvesti naują atrankos kriterijų „Klasterio (koordinatoriaus ir(ar) klasterio narių) gebėjimai pritraukti finansavimą per paraiškas/projektus klasterio veikloms finansuoti“, kurį sudarytų 2 subkriterijai –

- „pagal planuojamas pateikti paraiškas planuojamų pritraukti investicijų klasterio veikloms finansuoti per projekto įgyvendinimo ir per trejų metų nuo projekto įgyvendinimo pabaigos laikotarpį dydis, Eur“ ir „Pritraukta investicijų klasterio veikloms finansuoti pagal per pastaruosius 3 metus pateiktas paraiškas, Eur“;
- 1.4. Išskaidyti atrankos kriterijų „Klasterio narių skaičius“ į du subkriterijus – paraiškos pateikimo metu ir planuojamas pritraukti klasterio narių skaičius;
 - 1.5. Nustatyti naujus stebėsenos rodiklius „Per projekto įgyvendinimo ir per trejų metų nuo projekto įgyvendinimo pabaigos laikotarpį klasterio koordinatoriaus ir(ar) klasterio narių per pateiktas paraiškas pritrauktas klasterio veiklų finansavimas, Eur“ ir „Klasterio sukurtos pridėtinės vertės pokytis per projekto įgyvendinimo ir per 3 metus nuo projekto įgyvendinimo pabaigos, Eur“;
 - 1.6. Atsisakyti stebėsenos rodiklių „P.B. 226. Įmonių, bendradarbiaujančių su tyrimų institucijomis, skaičius“ ir „R.N.824. Investicijas gavusio klasterio sukurti gaminių, paslaugų ar procesų prototipai (koncepcijos)“.
2. Siekiant įsitikinti, ar klasterio nariai iš tikrųjų dalyvauja klasterio veikloje, siūloma nustatyti reikalavimą kartu su paraiška ir galutiniu mokėjimo prašymu pateikti įrodymus apie sumokėtą klasterio nario mokesť arba kitus įrodymus, jei narystė klasteryje nemokama.
 3. Neskaidyti kvietimų pagal klasterio koordinatoriaus ir infrastruktūros veiklas.
 4. Jei inovatyvus klasteris paraiškoje numato infrastruktūros finansavimą, siūloma infrastruktūros poreikį susieti su MTEPI veiklų planu ir esamos infrastruktūros panaudojimu/ apkrovimu.

Ekoinovacijos

1. Priemonėje „Eco-inovacijos LT+“ atlikti patikslinimus ir papildymus:
 - 1.1. Patikslinti priemonės tikslą „Skatinant žiedinę ekonomiką paskatinti MVĮ diegti technologines ekoinovacijas, siekiant sumažinti neigiamas klimato kaitos ir šiltnamio efekto pasekmes“.
 - 1.2. Papildyti viena iš ekologinio projektavimo savybių „produktui pagaminti <...> arba iš viso nenaudojama jokių kenksmingų medžiagų arba kenksmingos medžiagos keičiamos mažiau kenksmingomis medžiagomis“.
2. Priemonėje „Eco-inovacijos LT+“ siūloma sumažinti atrankos kriterijaus „Pareiškėjo privačių investicijų dalis į technologines ekoinovacijas (į ilgalaikį materialų turtą) (proc.) svarbą ir papildyti nauju atrankos kriterijumi „Pajamų, generuojamų iš įdiegtų proceso ir(ar) gaminio ekoinovacijų, pokytis po 3 metų nuo projekto įgyvendinimo pradžios, proc.“.
3. Siūloma pakartotinai įvertinti priemonės „Eco-konsultantas LT“ paklausą ir pažangą ir, esant nepakankamam šios priemonės lėšų panaudojimui, apsvarstyti galimybę atsisakyti priemonės „Eco-konsultantas LT“.
4. Siūloma priemonėje „Eco-inovacijos LT“ 2 atrankos kriterijų patikslinti „Pareiškėjo diegiamų netechnologinių eco-inovacijų tipas“ ir skirti po vienodą balų skaičių kiekvienai netechnologinių ekoinovacijų veiklai.
5. Siūloma priemonėje „Eco-inovacijos LT“ padidinti didžiausias leistinas finansavimo sumas: pagal veiklą “ AVS pagal tarptautinių standartų reikalavimus diegimas ir (ar) gamybos technologinių ir (ar) aplinkosaugos auditų atlikimas“ iki 20.000 Eur, pagal ekologinio projektavimo veiklą – iki 30.000 Eur.
6. Siūloma priemonėje „Eco-inovacijos LT+“ padidinti didžiausią leistiną finansavimo sumą iki 1,5 mln. Eur.
7. Siūloma pagal priemonę „Eco-inovacijos LT+“ nustatyti ilgesnę paraiškų teikimo trukmę – 4 mėn.
8. Siūloma priemonėje „Eco-inovacijos LT“ papildyti remiama veikla – 1 tipo ekologiniu ženkliniu, o jam

finansuoti numatyti tokią pačią didžiausią leistiną sumą kaip ir ekologiniam projektavimui.